VOKALIZZAZZJONI TAL-VERBI MALTIN

(Tagħrif Bibljografiku u Fonoloġiku)

KONJUGAZZJONIJIET MALTIN.

L-ittri li għandhom qawwa jbiddlu l-vokali huma l-enfatiċi *ṭ* (ط) *ḍ* (ض) *ṣ* (ص) *ḍ̤* (ظ) il-gutturali *ħ* (خ) *għ* (غ) *q* u *r*.

Fil-Malti l-vokalizzazzjoni tal-Mamma tal-verbi trilitteri tista' titqassam f'7 konjugazzjonijiet u dawn huma: *a-a*; *a-e*; *e-a*; *e-e*; *i-e*; *o-a*; *o-o*.

Konjugazzjoni: *a-a*. Taħt din jidħlu dawk il-verbi li għandhom it-tieni konsonanti gutturali *għ*, *ħ* jew *q* jew dentali enfatika *ḍ*, *ḍ̤*, *ṭ*, *ṣ* : *bagħat*, *naħar*, *laqat*, *saħan*, *raḍam*, *faḍal*, *faṭar*, *faṭam*, *naṣab*, u ma' dawn xi oħrajn bħal *qasam*, *baram*, *talab*, li ma għandhomx dawn il-konsonanti enfatiċi jew gutturali tan-nofs.

Oħrajn li għandhom it-tielet konsonanti *r* bħal *nafar*, *ħatar*, *naġar*, iżda mhux *kiser*, *kiber*.

Ma' dawn ngħoddu dawk il-verbi li għandhom it-tielet konsonanti *għ* bħal: *baqagħ*, *samagħ*, *tafagħ* li mbagħad iktarx ibiddlu l-ewwel vokali f'*e*, bħal f'*refgħu*, *semgħu*, eċċ., meta l-ewwel jew it-tieni konsonanti ma tkunx gutturali, bħal f'*qalgħu*, *baqgħu*.

Konjugazzjoni: *a-e*. Jidħlu taħt din il-konjugazjoni il-verbi li għandhom iktarx l-ewwel konsonanti gutturali, bħal: *ħadem*, *ħafer*, *qatel*, *qafel*, *ħasel*.

Ma' dawn żid il-verbi trilitteri bl-aħħar konsonanti dgħajfa *j*, *w* jew *Elif*. Eż: *Reħa*, *mexa*, barra minn dawk li għandhom konsonanti gutturali jew *r* fil-bidu jew, fin-nofs. Eż: *Qara*, *dara*, *dagħa*, *ragħa*, *għola*, iżda mbagħad ngħidu: *ħeba*, *ħema*, *għewa*, *għema*.

Konjugazzjoni: *e-a*. Taħt din il-konjugazzjoni jidħlu, il-verbi li għandhom l-aħħar konsonanti gutturali *ħ*, *q*, jew *għ* (ħarxa) bħal: *feraħ*, *żelaq*, *telaq*, *żebagħ*.

Konjugazżjoni: *e-e*. Taħt din il-konjugazzjoni jidħlu l-

verbi li għandhom it-tieni konsonanti *h* u xi mindaqqiet *ħ*, bħal: *fehem*, *xehed*, *xeħet*, *deher*.

Konjugazzjoni: *i-e*. Taħt din il-konsonanti jidħlu l-verbi li ma għandhomx konsonanti gutturali, jew dentali fost il-konsonanti tal-għerq, bħal: *siket*, *nixef*, *tilef*.

Konjugazjoni: *o-a*. Taħt din il-konsonanti jidħlu l-verbi bl-aħħar konsonanti *j* dgħajfa u l-ewwel konsonanti *għ* jew *ħ*: *għola*, *ħola*, *għoxa*.

Konjugazzjoni: *o-o*. Taħt din il-konjugazzjoni jidħlu l-biċċa l-kbira ta' verbi li għandhom konsonanti gutturali jew *r*, bħal:*boloq*, *ħoloq*, *romol*. *ħolom*, *sogħol*, *rogħox*, *qorob*, *għoġob*, *għokos*, *għodos*, *qomos*, *roħos*, *ħorof*, *ħonoq*.

TIFSIR

Fil-verbi Maltin il-vokalizzazzjoni ma tista' tkun qatt bil-vokali: *u-u*; *o-u*; *o-i* u *u-a*.

Il-verbi bil-vokalizzazzjoni *o-a* huma ta' nisel Taljan. Ara: *Sponta*, *imbokka*, *iffronta*, *storda*, eċċ.

Minn dawn il-konjugazzjonijiet u mit-tiswir jew flessjoni ;al-verb naraw illi l-konsonanti tal-għerq jissieħbu ma' dawk il-vokali li jaqblu magħhom.

Il-vokali tal-Mamma jitbiddlu wkoll bis-saħħa ta' bidla fl-aċċent toniku u fil-qagħda tal-konsonanti, Dan it-tixbih jew taqbil bejn konsonanti u vokali huma mitlubin mill-ħtieġa ta' l-organi tal-ħaqq biex ilissnu l-kliem b'mod ċar bla ma jisfurzaw iżżejjed. Hekk naraw illi l-konsonanti gutturali jew laringali, bħal: *ħ*, *għ* u *q* jissieħbu mal-vokali *a* li nlissnuha minn qiegħ il-gerżuma b'ħalqna miftuħ, kif fil-kliem: *ħataf*, *għader*, *qagħad*, *laqqa'*, fil-waqt illi l-konsonanti labiali (tax-xoffa) bħal: *b*, *p*, *f*, *m*, *w* iħobbu jingħaqdu mal-vokali *u* li nnissluha b'ħalqna magħluq; id-dentali *d*,*t*,*s*,*ż*,*x* jaqblu mal-vokali *i*, fil-waqt li *h* insibuha iktarx ma' oħtha *e* u l-vokali *o* bejn xi gutturali u labjali jew dentali : *bogħod*, *xogħol*, *romol*, *ħomor*. Iżda mbagħad kull darba li jitbiddel il-ħoss u l-aċċent ta' vokali, il-vokali l-oħra tal-kelma għandhom jaqblu ma' dik li tbiddlet bil-ħoss jew l-aċċent. Minn hekk jiġi li meta verb jikser minn mod u temp għal ieħor, il-vokali tal-Mamma jitbiddlu, kif mitlub mill-konsonanti ta' l-istess organu tal-ħalq.

Dana narawh fil-vokalizzazzjoni ta' l-Imperativ u ta' l-Imperfett jew Aorist.

Hekk insibu :—

a) Il-verbi bit-tielet konsonanti *għ*, fl-Imperfett u fl-Imperativ jieħdu *a* meta l-ewwel konsonanti hi gutturali. Eż: *Qala'*, a*qla*, *naqla'*; qata' a*qta*, *naqta'*, eċċ ,

e meta l-ewwel kons. hija *r*. Eż: *raġa'*, e*rġa'*, *nerġa'*.

i meta l-ewwel kons. hi dentali u oħra. Eż: N*aża'*, i*nża'*; *sama'*, i*sma'*, *nisma'*.

b) Verbi oħra sħaħ li jibdew b'kons. labjali, dentali, eċċ. jieħdu *i*, bħal: i*fraħ*, i*dħol*, i*tlaq*, i*żloq*, i*xraq*, i*tboq* u xi mindaqqiet *o* bħal: o*nfor*, o*nfoħ*, o*nfoq*, o*ftoq*, o*bżoq*.

ċ) Il-verbi bit-tielet kons. *j*, *w* jew *Elif* jieħdu *a* jekk l-ewwel konsonanti hi gutturali bħal minn *ħeba*, nagħmlu: a*ħbi*, *naħbi*; *qara*, a*qra*, *naqra*; jieħdu *e* jekk l-ewwel konsonanti hija *r* (+*ħ*) bħal minn *reħa* nagħmlu e*rħi*, *nerħi*; jieħdu *a* meta l-ewwel konsonanti hija *r* (+*m*) bħal minn *rema*, nagħmlu: a*rmi*, *narmi*; jieħdu *i* meta l-ewwel kons. hija labjali jew dentali, eċċ. bħal minn *mexa*, *mela*, *nesa*, *dara* nagħmlu i*mxi*, i*mla*, i*nsa*, i*dra; nimxi*, *nimla*, *ninsa*, *nidra*, eċċ.

N.B.—L-aħħar vokali hija *a* f'*mela*, *qara*, *dara* billi dawn jispiċċaw bl-*Elif*, iżda *ragħa*, *deha*, *nesa*.

d) Meta l-ewwel konsonanti hija *għ*, *ħ* jew *q*, l-ewwel u t-tieni vokali huma *a*. Hekk minn *għaqad*, *għafas*, *għasar*, *ħasad*, *ħarat*, *ħaraq*, *qabad*, *qasam*, joħorġu l-Imperativ u l-Imperfett: a*għqad*, *nagħqad*; a*għfas*, *jagħfas*; a*għsar*. *jagħsar*; a*ħsad*, *jaħsad*; a*ħraq*, *jaħraq*; a*qbad*, *jaqbad*; a*qsam*, *jaqsam;* xi minn daqqiet l-ewwel u t-tieni jkunu *o*. Eż: *Ħalaq*, o*ħloq*, *joħloq; ħanaq*, o*ħnoq*, *joħnoq*; *qaras*, o*qros*, *joqros*; *qagħad*, o*qgħod*, *joqgħod*.

REGULI GENERALI.

a) Jekk l-ewwel konsonanti hija gutturali, il-vokali hi *a*. Jekk *r*, hija *a* jew *e*. Eż: *Għasar*, a*għasar*, *nagħsar*; *ħasel*, a*ħsel*, *naħsel*. *Rema*, a*rmi*, *narmi*; *reħa*, e*rħi*, *jerħi*. Jekk tkun konsonanti oħra, il-vokali hija *i*, jew *o* meta tkun *n*. Eż: *Ġera*, i*ġri*; *telaq*, i*tlaq*; *nasab*, o*nsob*; *naġar*, o*nġor*, iżda mbagħad *nidem*, i*ndem*.

b) Meta l-aħħar konsonanti hija *q* jew *ħ* il-vokali tat-tieni sillaba hija *a*, u xi minn daqqiet *o*. Eż: *Daħak*, i*dħak*; *saħaq*, i*sħaq; feraħ*, i*fraħ*; *sebaħ*, i*sbaħ* fejn biex ilissen l-aħħar ittra l-leħen tal-vokali jiftaħ.

ċ) Il-verbi li jżommu l-vokali tal-Mamma fit-tiswir tal-Mod u tat-Tempijiet huma dawk li għandhom il vokalizzazzjonijiet : *i-e*, *o-o*, *a-e*.

Il-Verbi Monosillabi, jiġifieri ta' sillaba waħda, huma l-iktar regulari fil-vokalizzazzjoni tagħhom:—

i. Il-vokali tal-verbi Torox fil-Mamma huma *a* jew *e*. Eż: *Radd*, *medd*. Meta hija *a*, fl-Imperfett tagħmel *o*. Eż: *Ħatt iħott*: *għadd*, *jgħodd*. Meta hija *e*, fl-Imperfett hija *i*. Eż: *Xedd*, *ixidd*; *kedd ikidd*.

ii. Il-vokali tal-verbi Moħfijin fil-Mamma hija dejjem *a*, jew *ie*. It-tieni konsonanti dgħajfa tinxorob f'dawn il-vokali. Il-vokali tagħhom fl-Imperativ u fl-Imperfett hija *i*, jekk it-tieni konsonanti hija *j*; hija *u* jekk it-tieni konsonanti hija *w*. *Qam* jagħmel *qum*, mbagħad *qawma*, fil-waqt li flok *qawwem* jagħmel l-Imnissel *qajjem*.

TIBDIL FIL-VOKALIZZAZZJONI TAL-VERBI TRILITTERI META JGĦADDU GĦAS-SURA MNISSLA.

Il-verbi trilitteri meta jgħaddu għall-Ewwel jew għat-Tieni Sura Mnissla iktarx li ma' l-aċċent jbiddlu il-leħen tal-vokali fl-ewwel sillaba fil-waqt li l-vokali tat-tieni tixxiebah ma' l-ewwel (*armonija tal-vokali*). Eż : *Kiber*, *kabbar*; *tilef*, *tellef*; *kibes*, *kebbes; għodos*, *għaddas; fired*, *farrad*; fejn il-vokali *i* taħrab l-aċċent maħtuf sħiħ fuqha meta ma tkunx fl-aħħar sillaba u dlonk titbiddel f'*a* jew *e*, u fejn *o* imħabba f'hekk titbiddel ukoll f'*a*.

i. Il-verbi li ma jbiddlux il-vokali huma dawk li għandhom il-vokalizzazzjoni *e-a* u *a-a*. Eż : *Kesaħ*, *kessaħ*; *feraq*, *ferraq*; *feraħ*, *ferraħ*; *qasam*, *qassam*; *ħarab*, *ħarrab*; *sama'*, *samma'*.

ii. Verbi bil-vokalizzazzjoni *e-e* jagħmlu *a-a* jew *ie-e*. *Weħħel*, *waħħal*; *bagħad*, *biegħed*; *ragħax* (*rogħox*), *riegħex*; *nagħas*, *niegħes*.

iii. Xi verbi bil-vokali *i-e* jagħmlu *a-a* jew *e-e*. Eż : *Siker*, *sakkar*; *kiber*, *kabbar*: *kibes*, *kebbes*; *tilef*, *tellef*; *simen*, *semmen; xiref*, *xerref*; *dilek*, *dellek*; *firex*, *ferrex*.

iv. Il-verbi *o-o* jagħmlu *a-a*; *a-e*. Eż : *Għodos*, *għaddas*; *roħos*, *raħħas; ħoloq*, *ħallaq*; *ħolom*, *ħallem; għoqos*, *għaqqes*: *għotob*, *għatteb*; *qorob*, *qarreb*; *ħobol*, *ħabbel*.

(*Jissokta*)

A. C.